

ЗАМИМАИ №9
ба Стандарт оид ба гузаронидани
аудити самаранокии истифодабарии
воситаҳои давлатӣ

ДАСТУРАМАЛ
оид ба тартиб додани ҳисоботи аудиторӣ Роҳнамо-3107

1.1. Дастурамал оид ба тартиб додани ҳисоботи аудиторӣ (минбаъд Дастурамал) дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон”, Дастури Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон, СПҲ -100 Дастурамал оид ба асосҳои таъмини методологии фаъолияти Палатаи ҳисоб, СПҲ 300 Стандарти Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи гузаронидани аудити самаранокии истифодабарии воситаҳои давлатӣ, Стратегияи рушди Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019 - 2023, Стандартҳои байналмилалӣ мақоми олии аудит ISSAI-100 Принсипҳои асосии аудити бахши давлатӣ, ISSAI-300 Принсипҳои аудити самаранокӣ ISSAI-3000 Стандартҳои аудити самаранокӣ, ISSAI-3910 Консепсияҳои марказии аудити самаранокӣ, ISSAI-3920 Раванди аудити самаранокӣ, Роҳнамои ширкати байналмилалӣ машваратии CIPFA (Британияи Кабир) “Оид ба аудити самаранокӣ” ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардидааст.

1.2. Дастурамали мазкур марҳилаи хотимавии аудити самаранокиро дар бар гирифта, дар ин марҳила аудитор бояд тамоми маълумоти дар рафти аудит ба дастовардашуда ва дар ҳуҷҷатҳои корӣ қайдгардидаро ҷамъбаст намояд, онро ба таври дахлдор коркард ва дар асоси он маълумот, хулосаю тавсияҳои ҳудро оид ба истифодаи самаранок, оқилона ва сарфакоронаи воситаҳои давлатӣ ифода кунад. Тартиб додани ҳисобот аз натиҷаи аудити самаранокӣ мутобиқи стандарти муайян бо назардошти принсипҳои асосии стандарти аудити ИНТОСАЙ нисбат ба Палатаи ҳисоб татбиқ мегардад. Ҳар як аудити самаранокӣ бояд бо ҳисоботи аудиторӣ ҷамъбаст карда шуда, дар он ҳолатҳои дахлдор нишон дода шаванд.

1.3. Ҳисобот аз қисмҳои ном, мазмун, фаслҳои “Сарсухан”, “Муқаддима”, “Қисми асосӣ” ва “Хулоса” иборат мебошад. Мундариҷаи ҳисобот метавонад дар шакли озод баён гардад, лекин намуди ҳисобот, чунки он сохтори муайян дорад. Ҳисобот бояд ба

мақсади аудит ва маводи он ба мушкилоти омӯхташаванда мувофиқ бошад, Натиҷаи омӯзиширо дуруст баён намудан лозим аст, то ин ки маъноӣ тафсири муқаррароти ҳисобот духура набошад

1.4. Ҳангоми тартиб додани ҳисобот ба интихоби маълумот бо мақсади ворид намудани он ба ҳисобот аҳамияти махсус додан лозим аст. Маълумоти дар ҳисобот пешниҳодгардида бояд равшану фаҳмо, зарурӣ, салоҳиятнок, рост, беғараз ва ба мавзӯи аудит бевосита алоқаманд бошад. Маълумоте, ки барои ворид шудан ба ҳисобот пешниҳод шудааст, бояд сифати баланд дошта бошад ва ба меъёрҳои эътимоднокӣ ва боваринокии ҷавоб дода тавонад. Яъне ҳама далелҳои дар ҳисобот зикргардида бояд ба ҳақиқат мутобиқ бошад ва онҳоро аудит имконпазир бошад.

1.5. Ҳангоми истифодаи маълумот дар ҳисобот ҳатман бояд ба манбаи он истинод оварда шавад. Маълумот бояд барои нишон додани натиҷаи асосии аудити анҷомдодашуда кофӣ бошад. Ҳолате, ки интишори ягон намуди маълумот ғайриимкон аст, чунки бо ин шояд ба манфиати давлат зарар расонда шавад (дар ин бора дар ҳисобот бояд қайди махсус гузошта шавад), метавонад оид ба пуррагии маълумот истисно бошад. Ба ҳисобот маълумоти хабарӣ танҳо бо мақсади истифодаи минбаъдаи он ҳангоми таҳлил намудани сабабҳои робитаҳои оқибат ворид карда мешавад (далелҳо муқаррар карда мешаванд).

1.6. Дар ҳисобот набояд ибораҳои норавшан ва нофаҳмо истифода шаванд, ки ақида ва муносибати ғаразнокро ифода мекунанд, ба монанди: «бо сабаби роҳ додан ба хатоҳо дар идоракунии», «то андозае» ва ибораҳои ба ин монанд бе қайди дақиқи «муаллифӣ» ва моҳияти масъала. Аз истифодаи чунин гуфтаҳо, ба монанди «аксарияти мушкилот», «ҳаҷми ночиз» бе мушаххасгардонӣ худдорӣ намудан лозим аст.

1.7. Дар ҳисобот набояд ибораҳои ба монанди «аз рӯи маълумоти объекти аудит» бе иқтибос ба ҳуҷҷати тасдиқунанда истифода шаванд. Ҳисобот бояд пурра, маводи ҳисобот такмилёфта, асоснокшуда, беғараз ва мушаххас бошанд. Дар ҳисобот бояд номи шахсони мансабдори мушаххаси вазоратҳо ва мақомоти дигари марказии ҳокимияти иҷроия, инчунин идораҳои ба онҳо тобеъ, ки ба харчи ғайриқонунӣ, ғайрисамаранок ва ғайримақсадноки маблағи буҷет алоқаманд мебошанд, дарҷ гарданд. Далелҳои дар ҳисобот овардашуда бояд дорои тавсифи миқдорӣ ва арзишӣ бошанд. Ҳисобот бояд бо забони соддаю фаҳмо навишта шавад.

1.8. Ҳисобот бояд пурра бошад. Яъне дар он ҳама сабабҳои беғараз ва ғаразнок, ки боиси ғайрисамаранок истифода бурдани маблағи буҷет

гардидааст, бо иқтибос ба меъёрҳои мушаххаси ҳуқуқӣ (моддаҳо, санадҳои меъёрӣ) оварда шаванд. Дар ҳисобот бояд тамоми масъалаҳои ба барнома воридгардида баррасӣ карда шаванд. Дар баробари ин, аудиторон шояд бо мушкилоте дучор гарданд, ки он ба микёси муайяни аудит дохил карда нашудааст, лекин ба ақидаи онҳо гузарондани аудити иловагиро талаб менамояд, дар ин бора дар ҳисобот қайди махсус гузоштан лозим аст.

1.9. Пешниҳод инчунин бояд бо назардошти ҳама омилҳои молиявӣ, конунгузорӣ, амалӣ ва сиёсӣ, ки ба ташкилот барои сари вақт пешниҳод намудани ҳисобот ҳалал мерасонанд, ифода карда шаванд. Хароҷоти ба ҳалли мушкилот вобаста, инчунин барои ҳалли он чӣ қадар вақт сарф шуданаширо низ ба назар гирифтани лозим аст.

1.10. Лоихаи омодагардидаи ҳисобот таҳрир ва такмилро талаб менамояд. Қараёни мазкур одатан аз ихтисор намудани ҷумлаҳои дароз, содда намудани забони ҳисобот ва аз байн бурдани калимаҳои зиёдатиरो дар бар мегирад. Инчунин таҳлил лозим аст, ки оё мафҳумҳои истифодагардида ба ҳамдигар муҳолифат намекунанд.

1.11. Баъди навиштани лоихаи ҳисобот, онро бо роҳбарияти ташкилоти аудит муҳокима кардан лозим аст. Ҳисобот ба роҳбарияти объекти аудит фиристода мешавад, то ин ки онҳо бо маводи ҳисобот бодикқат шинос шаванд ва ақидаи асосноки худро бо эродҳои кофӣ ва исботкунанда, агар барои ин кор асосҳо мавҷуд бошанд, пешниҳод кунанд. Оид ба эродҳои асоснок ва муҳим дар ҳолатҳои зарурӣ аз рӯи имкон ба ҳисобот тағйироти дахлдор ворид карда мешаванд. Агар аудиторон бо ақидаи роҳбарияти объекти аудит розӣ набошанд, дар ин бора ба ҳисобот қайд ворид менамоянд.

1.12. Пас аз анҷом додани ҳама расмиёти зикргардида, агар лозим бошад, бо роҳбарияти объекти аудит бо мақсади муҳокимаи хотимавии ҳама масъалаҳои вобаста ба аудити анҷомдошуда ва ҳисоботи омодашаванда боз як вохӯрӣ гузарондан лозим аст. Баъди паси сар кардани ҳама марҳилаҳои навиштан, мувофиқасозӣ, таҳрир ва ворид намудани тағйирот, ҳисобот барои баррасӣ ва тасдиқ ба Ҳайати мушовараи Палатпаи ҳисоб пешниҳод карда мешавад.

1.13. Ҳисоботи тасдиқнамудаи Ҳайати мушовараи мақоми олии аудит, агар хусусияти маҳфӣ надошта бошад, одатан интишор мегардад (ба Парламент, кумитаҳои дахлдор пешниҳод карда мешавад. Дар ин бора бюллетени иттилоотӣ нашр мегардад. Ба роҳбарияти объекти аудит бо мақсади татбиқ намудани пешниҳоду тавсияҳои мақоми олии аудит оид ба бартараф намудани камбудихо ва сабабҳои пайдошавии онҳо, ки

хангоми анҷомдиҳии аудити самаранокӣ ошкор гардидаанд, пешниҳод мегардад).

ШАРҲИ УМУМӢ

Тартиб додани ҳисобот марҳилаи ниҳоии аудити самаранокӣ ба ҳисоб меравад. Марҳилаи чамъбастии аудит низ дар баробари давраҳои пешина – марҳилаи банақшагирӣ ва гузарондани аудит муҳим мебошад. Дар марҳилаи ниҳойӣ аудитор бояд тамоми маълумоти дар рафти аудит бадастоварда ва дар ҳуҷҷатҳои қорӣ худ чамъовардаашро чамъбаст намояд, онро тибқи усули дахлдор таҳия кунад ва дар асоси он хулосаю тавсияҳои худро дар бораи истифодаи босамар, оқилона ва сарфақоронаи захираҳо ташаккул диҳад. Бинобар он, таҷрибаи аудитор дар соҳаи тартиб додани ҳисоботи аудиторӣ аҳамияти хоса дорад.

Дар Дастурамали мазкур мо чӣ тавр тартиб додани лоиҳаи ҳисоботи аудиториро нишон медиҳем. Дар аввал бо расмиёти банақшагирии тартиб додани аудит шинос шуда, сипас омӯзиши тартиб додани лоиҳаи ҳисобот, инъикос намудани мушкилоти ҷойдошта ва сабабҳои пайдо шудани онҳо, инчунин таҳияи пешниҳоду тавсияҳо оид ба бартараф намудани қоидавайронкуниҳои дар рафти аудит ошкоркардашударо оғоз менамоем.

Амали навбатии мо шиносӣ бо тартиби пешниҳод намудани лоиҳаи ҳисобот ба роҳбарияти ташкилоти таҳти аудит қарордошта ҷиҳати ба даст овардани тафсир ва эродҳои эҳтимоли нисбат ба далелҳо, хулосаҳо ва тавсияҳои дар лоиҳаи ҳисобот дарҷгардида хоҳад буд. Бо назардошти ҳама шарҳу эродҳои гирифташуда мо бояд ба нусхаи охири ҳисоботи аудиторӣ бо мақсади тасдиқ гардидани он аз ҷониби роҳбарияти Палатаи ҳисоб ва пас аз он пешниҳод намудан ба ҷомеа тағйирот ворид намоем.

Умуман, Дастурамали мазкур ба аудиторон имконият медиҳад дар ҳисобот дуруст, холисона ва мунтазам далелҳо ва хулосаҳо дар бораи онҳоро пешниҳод намоянд, инчунин лоиҳаи ҳисоботро бо дар дохили мақоми олии аудит ва ташкилоти таҳти аудит қарордошта мувофиқа намуда, ба Парлумон ва ҷомеа пешкаш кунанд.

МАҲҲУМҲОИ АСОСӢ

• Ҳисоботи аудиторӣ – ҳуҷҷати расмие мебошад, ки натиҷаҳои аудити самаранокии гузарондашуда, инчунин хулосаҳо, пешниҳодҳо ва тавсияҳоро дар хусуси бартараф намудани далелҳои истифодаи ғайрисамаранокӣ маблағи буҷет, инчунин беҳтар намудани идоракунии маблағи мазкур дар бар мегирад.

•Стандарт (тартиб додани ҳисобот) – қоидаҳои умумӣ, тартиби таҳия намудан ва навиштани ҳуҷҷатҳо бо дарчи қисмҳои таркибии он, тарзи пур кардан ва пайдарҳамии онҳо.

•

1. Банақшагирии ҳисобот, стандарти тартиб додани ҳисобот

1.1 Муқаррароти умумӣ

Ҳисобот дар асоси натиҷаҳои аудити самаранокии анҷомдодашуда мутобиқи стандартҳои муайяннамудаи Палатаи ҳисоб тартиб дода мешавад. Чунин стандарт принципҳои асосии стандарти аудити ташкилоти байналмилалии мақомоти олии аудит (ИНТОСАИ)-ро ба инобат мегирад.

Дар стандарти аудиторӣ чунин қайд шудааст:

Пас аз анҷоми ҳар гуна аудит аудитор бояд дар шакли хаттӣ ақида ё ҳисоботро омода намояд, ки дар он ба таври дахлдор дар шакли муносиб далелҳои муқарраргардида қайд карда мешаванд: мазмуни ҳисобот бояд возеҳу равшан бошад ва дар он нофаҳмиҳои маълумоти ноаниқ ҷой дода нашаванд, танҳо он маълумтеро дар бар гирад, ки бо далелҳои боғитимод ва ба масъала вобаста тасдиқ карда мешаванд; ҳисобот бояд мустақил, холисона, софдилона ва асоснок бошад.

Стандарт қоидаву принципҳои асосӣ оид ба тартиб додани аудитро муайян менамояд, инчунин меъёру тартиби барасмиятдарории онро муқаррар мекунад ва истифодаи он аз ҷониби мутахассисони Палатаи ҳисоб дар вақти тартиб додани ҳисоботи зикргардида ҳатмӣ мебошад.

Ҳисобот оид ба натиҷаи аудит (минбаъд- ҳисобот) – ҳуҷҷати чамъбасти мебошад, ки дар он натиҷаи асосии аудити анҷомдодашуда якҷоя бо ҳуҷҷатҳо, пешниҳодҳо ва тавсияҳо қайд карда шудаанд.

Ҳисоботи аудиторӣ бояд ба ҳама талаботи стандарти бадастовардашуда ҷавобгӯӣ бошад – ҳам аз ҷиҳати мазмун ва ҳам аз ҷиҳати пешниҳод намудани чунин мазмун.

Ҳар як аудити самаранокӣ бояд бо ҳисоботи аудиторӣ чамъбаст карда шавад, ки дар он нуқтаҳои зерин қайд гарданд:

- мақсад, хусусият ва миқёси аудит, инчунин муҳлати анҷомдиҳии он аз ҷумла ҳама гуна маҳдудиятҳои ба ҷузъиёти зикргардида алоқаманд;
- истифода намудани стандарти анҷомдиҳии аудит;
- шарҳи барномаи аудитшаванда ё намуди фаъолият, аз ҷумла уҳдадорихои шахсонӣ мансабдори барои амалисозии он масъул;
- истифодаи меъёрҳо, инчунин ҳолатҳои розӣ набудани роҳбарияти ташкилоти таҳти аудит қарордошта нисбат ба татбиқи чунин меъёрҳо;
- анҷом додани мушоҳидаҳо;
- баровардани ҳуҷҷатҳои вобаста ба ҳар як мақсади аудит;

- пешниҳодҳои барои бартараф намудани камбудҳои ошкоркардашуда равонагардида.

1.2 Ҷузъҳои асосии қисми ҳисобот

Номи ҳисобот бояд ба номи мавзӯи пешбининамудаи нақшаи кори Палатаи ҳисоб мутобиқ бошад ва дар саҳифаи якуми варақаи унвонӣ дарҷ гардад.

Мазмуни ҳисобот аз рӯйхати номгӯи ҳама фаслҳо ва зерфаслҳои ба он дохилшуда бо қайд намудани рақами саҳифае, ки дар он фасл (зерфасл) оғоз мешавад, иборат мебошад.

Фасли «Муқаддима» зерфаслҳои зеринро дар бар мегирад:

- мақсади аудит;
- мавзӯи аудит;
- меъёрҳои, ки дар рафти аудит истифода мешаванд ва усулҳои ҷамъоварии маълумот;
- объектҳои аудит.

Фасли «Сарсӯхан» аз зерфаслҳои зерин иборат мебошад:

- тавсифи умумии ҳолати иқтисодӣ, молиявӣ ва иҷтимоии соҳаи аудити интиҳобгардида ё мушкилоти мавриди омӯзиш қароргирифта;
- тавсифи объекти аудит ва нишон додани меъёрҳои, ки дар асоси онҳо ин объектҳо муайян ё интиҳоб шудаанд;
- таҳлили ҳолати аз ҷониби объекти аудит иҷро намудани пешниҳоду тавсияҳои, ки тибқи чорабиниҳои пешакии назоратӣ Палатаи ҳисоб пешниҳод намудааст (воқуниш нисбат ба онҳо).

Фасли «Қисми асосии ҳисобот» иборат аст аз:

- таҳлили заминаи меъёрии ҳуқуқӣ;
- усулҳои ҷамъоварӣ ва таҳлили маълумоти ҷамъовардашуда;
- мушоҳидаю далелҳои дар рафти аудит муқарраргардида;
- ҷамъбаст намудани сабабҳо, оқибатҳои воқеӣ ва эҳтимоли, коидавайронкунии ошкоргардида ва масъалаҳои баҳсталаб.

Фасли «Хулосаҳо» бояд шарҳи натиҷаи ҷашмдошти гузарондани аудити самаранокӣ ва ҳолати ба он ноил гардиданро дар рафти анҷомдиҳии аудит дар бар гирад.

Фасли «Пешниҳоду тавсияҳо»

Иловаҳо (замимаҳо)

1.3. Талаботи асосӣ нисбат ба мазмуни қисматҳои таркибии ҳисобот

«Муқаддимаи» ҳисобот

Дар фасли мазкур асос, мақсад, мавзӯ, меъёрҳо ва объектҳои гузарондани аудит, вақти оғоз ва анҷоми он, ҳаёти гурӯҳи

мутахассисоне, ки аудитро анҷом додаанд ва шумораи як соати кори як кас, ки барои гузарондани аудит ва тартиб додани ҳисобот сарф шудааст.

Асос – иқтибоси возеҳ оид ба он ки аудити самаранокии истифодаи маблағҳои давлатии мазкур дар асоси кадом қарор, супориш амр ё банди нақшаи кори Палатаи ҳисоб анҷом дода мешавад.

Мақсад - ба таври аниқ ва мухтасар мақсади аудит ифода ёфта, натиҷаи чашмдошти амалисозии пурраи он қайд карда мешавад.

Мавзӯи аудит – метавонад аз назорати ҳолати иҷрои қонунгузори амалкунанда ва қарорҳои парлумон, ки ба салоҳияти Палатаи ҳисоб, иҷрои буҷети давлатӣ, аз ҷумла барномаҳои буҷетӣ, ташҳиси лоиҳаи Қонун «Дар бораи буҷети давлатӣ» барои соли минбаъда, ташҳиси ҳисоботи вазоратҳои гуногун, аз ҷумла ҷунин идораҳои давлатӣ ба монанди фонди амволи давлатӣ ва кумита оид ба сиёсати зиддиинҳисорӣ мансубанд, иборат бошад.

Меъёрҳои аудит – нишондиҳандаҳои амиқ ва иҷрошавандаи андозагирии сарфанокӣ, маҳсулноки ва натиҷанокии фаъолияти идоракунӣ ва харҷот намудани маблағҳои буҷет аз ҷониби объекти аудит.

Объекти аудит – номгӯи объектҳои, ки бояд бо аудит фаро гирифта шаванд, вақти анҷом додани аудит. Ғайр аз он меъёрҳои, ки мутобиқи онҳо объектҳои номбурда интиҳоб карда мешаванд, вақти анҷом додани аудит, инчунин арзёбии кифоя ва натиҷанок будани ҷунин интиҳоб нишон дода мешаванд.

Муқаддима

Фасли «Муқаддима» бояд зерфаслҳои зеринро дар бар гирад:

Тавсифи умумии ҳолати соҳаи интиҳобгардидаи аудит ва мушкилоти омӯхташаванда;

Тавсифи умумии иқтисодӣ ва иҷтимоии соҳа ё самте, ки бояд аудит шавад, мушкилоти дар ин соҳа вучуддошта пешниҳод карда мешавад.

Тавсифи объекти аудит

Номи пурраи объектҳои аудит, ҷойгиршавии онҳо, сохтори мавҷуда ва тобеият ба мақоми болоии идоракунӣ нишон дода мешаванд. Тавсифи низоми идоракунии барои аудити соҳа, ҳуди объекти аудити интиҳобгардида, аз ҷумла мақоми ҳуқуқи он, арзёбии вазъи иҷро гардидани уҳдадорихои оинномавӣ, тавсифи ҳолати молиявӣ ва молумулкии объект пешниҳод мегарданд.

Таҳлили вазъи аз ҷониби объектҳои аудит иҷро шудани пешниҳоду тавсияҳо оид ба натиҷаҳои чорабиниҳои пешинани назоратӣ (дар сурати гузаронда шудани онҳо).

Дар зерфасли мазкур ба таври мухтасар вазъи иҷро гардидани пешниҳоду тавсияҳо дар бораи бартараф намудани камбудии дар натиҷаи аудити пешина ошкоргардида ҷой дода мешавад. Сабабҳои иҷро нагардидан ё ба таври нопурра иҷро гардидани тавсияҳои зикргардида, инчунин чораҳои таъсиррасонӣ ба роҳбарияти объекти аудит, ки аз ҷониби гурӯҳи аудиторон ва ҷузъҳои сохтори дахлдори Палатаи ҳисоб андешидашуда нишон дода мешаванд.

Қисми асосии ҳисобот

• Дар фасли мазкур ҳама натиҷаҳои асосии аудити анҷомдодашуда ифода меёбанд:

• *Таҳлили заминаи меъёрии ҳуқуқӣ*

Дар ин зерфасл тавсифи мухтасари ташаккулёбӣ ва рушди қонунгузории амалкунанда оид ба соҳаи мазкур (аз ҷумла ҷанбаҳои асосӣ ва муҳими ҳуҷҷатҳои меъёрии ҳуқуқии алоҳида), ки фаъолияти объектҳои аудито танзим менамоянд, анҷом дода мешавад. Дар ин сурат бояд ба таври аниқу мантиқӣ иерархияи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, сар карда аз конститутсия ва қонунҳои заминавӣ то санадҳои дохилии амрдиҳандаи объекти аудит, инчунин алоқамандии байни санадҳои меъёрии ҳуқуқии зикргардида тартиб дода шавад. Таҳлили мухтасари қонунгузории амалкунанда бо ҳошияи дорой қайди ҳатмии муҳолифату норасоии мавҷуда, инчунин зарурати ворид намудани тағйироти дахлдор ва мукамалгардонӣ пешниҳод мегардад. Ҳангоми таҳлил мутобиқати санадҳои зерқонунии Ҳукумат ба талаботи қонунгузории амалкунанда, мутобиқати ҳуҷҷатҳои маҳаллии меъёрии ҳуқуқӣ ва амрдиҳанда (дастурамал, низомнома ва тартиб) ба меъёрҳои қонунгузорӣ анҷом дода мешавад.

• *Натиҷаҳои омӯзиш:*

Арзёбии вазъи воқеӣ дар соҳа ё самти омӯхташуда ё вазъи иҷро гардидани барномаҳои мақсадноки давлатӣ амалӣ мегардад. Натиҷаҳои таҳлили қарорҳои идорақунанда, ки боиси қоидавайронкунӣ гардидаанд ё барои ноил гардидан ба мақсади гузошташуда, ки барои амалисозии он маблағ ҷудо карда шуда буд, монё шудаанд, ба таври муфассал пешниҳод карда мешаванд. Ба таври дахлдор арзёбии самараи қарорҳои идорақунандаи қабулгардида анҷом дода мешавад.

Мавҷудияти мушкилоти ҷойдоштаро, ки дар рафти аудити гузарондашуда ошкор гардидаанд, бо нишон додани шахсони

мансабдори барои амалисозии масъалаҳои мазкур масъул, оқибатҳои воқеӣ ва эҳтимолии амалҳои зикргардида дар соҳа ё самти омӯхташаванда қайд намудан лозим аст.

• *Усулҳои ҷамъоварӣ ва таҳлили маълумоти дар рафти аудит истифодашуда*

Дар фасли мазкур усулҳои асосии ҷамъоварӣ ва таҳлили маълумоти барои ба даст овардани далелҳои аудиториро, ки ҳамчун асоси баровардани хулосаҳо ва тавсияҳо оид ба самарани харчи маблағи давлатӣ дар ҳисобот хизмат кардаанд, нишон додан лозим аст.

• *Мушоҳидаю далелҳои дар рафти аудит муқарраргардида*

Ҳангоми тартиб додани ҳисобот оид ба натиҷаи гузарондани аудит бояд маводи ҳама тадқиқот оид ба масъалаҳои банақшагири ва асоснокии ҷудо кардани маблағ аз буҷети давлатӣ бо мақсади ҳалли мушкилоти омӯхташаванда, оид ба масъалаҳои тақсим, пешниҳод ва истифода намудани маблағи зикргардида пешниҳод карда шаванд. Ба ин зерфасл натиҷаи мушоҳидаҳо, маълумоти коркардшуда, ки дар рафти аудит ба даст омадаанд ва минбаъд барои коркарди мавод истифода мешаванд ва мушкилоти дар рафти аудит ошкоргардидаро шарҳ медиҳанд, ворид карда мешаванд.

• *Бо масъалаҳои алоҳида дар ҳисобот натиҷаи аудити вазъи назорати дохилии дар объекти аудит истифодашавандаро ба таври махсус қайд намудан лозим аст.*

• *Бо мақсади аён ва муносиб шудани истифодаи маълумоте, ки барои шарҳ додани масъалаҳои натиҷаи аудит заруранд, нақшаю диаграммаҳо ва ҷадвалҳои гуногунро истифода бурдан мумкин аст.*

• *Ҷамъбаст намудани сабабҳо, оқибатҳои воқеӣ ва эҳтимолиӣ, мушкилоту қоидавайронкунии дар рафти аудит ошкоркардашуда.*

Дар асоси натиҷаҳои маводи коркардшуда сабабҳои мавҷудияти мушкилоту камбудихо ё қоидавайронкунии ошкоргардида, ки бо тартиби зерин ба гурӯҳҳо ҷудо карда мешаванд, ҷамъбаст мегарданд:

- меъёрии ҳуқуқӣ, ташкилию идоракунии, молиявӣ ва иҷтимоию иқтисодӣ.

Қисми хотимавӣ

Хулосаҳо

Фасли зерин марҳилаи хотимавию ҷамъбасти ҳисобот оид ба натиҷаҳои аудити самаранокии анҷомдодашуда мебошад.

Хулосаҳо оид ба натиҷаҳои аудит бояд дар бар гиранд:

- арзёбии ҷамъбасти ҳолати низоми истифодаи маблағи буҷети давлатӣ ва идоракунии он;

- арзёбии ҳолати низоми назорати харҷот намудани маблағи бучет аз ҷониби вазорату муассисаҳо ва ташкилотҳои дахлдор;

- хусусиятҳои сабабҳои истифодаи ғайриоқилона, нопурра, бемаврид ва ғайрисамараноки маблағи бучети давлатӣ;

- қарорҳои қабулгардидаи идорақунанда ва далелҳои риоя накардани қонунгузори амалқунанда, ки боиси истифодаи ғайрисамараноки маблағи давлатӣ шудаанд;

- арзёбии ҳаҷми умумии истифодаи ғайриқонунӣ ё ғайрисамараноки маблағи бучет, андозаи умумии зарари ба давлат расондашуда вобаста ба қоидавайронкуниҳои ошкоргардида, инчунин шахсони мансабдори мушаххас, ки барои ғайрисамаранок сарф кардани маблағи давлатӣ масъул мебошанд.

Хулосаро дар чунин шакл пешниҳод намудан лозим аст, ки он ба як қатор саволҳо гирифтани ҷавобро таъмин кунад:

- самара ва натиҷанокии усулҳои фаъолияти сохторҳои давлатӣ;

- самара ва натиҷанокии иҷро намудани барномаҳои давлатӣ, аз ҷумла баномаҳои соҳавию минтақавӣ;

- нишон додани сабабу ҳолатҳои муқаррарнамудаи аудит оид ба фаъолияти ғайрисамаранок: шахсони мансабдоре, ки барои ин қор масъуланд, муайян карда мешаванд;

- имконият ва роҳҳои беҳтар намудани самараноки ва натиҷанокии барномаҳои бучетӣ (барномаҳои давлатӣ, соҳавӣ ва минтақавӣ), инчунин усулҳои амалисозии фаъолияти сохторҳои давлатӣ;

- арзёбии иҷро намудани муқаррароти ҳуҷжатҳои роҳбарикунанда ва амалисозии пурраи чорабиниҳои дахлдор оид ба ҳалли онҳо.

Дар фасли «Хулосаҳо» оқибатҳои эҳтимолии иҷтимоию иқтисодиро ҳангоми иҷро нагардидани чорабиниҳо оид ба бартараф намудани камбудию ҳолатҳои суиистифода намудан, ки дар рафти аудит ошкор карда шудаанд, инъикос намудан лозим аст.

Пешниҳоду тавсияҳо

Дар фасли мазкур пешниҳодҳои мушаххас, аниқ ва унвонӣ оид ба беҳтар намудани истифодаи маблағи бучети давлатӣ (фондҳои давлатии мақсаднок ва ғайрибучетӣ, қарзҳои давлатӣ, манбаъҳои захираи моддии давлатӣ, идорақунии моликияти давлатӣ), инчунин ҳалли масъалаҳои мушкил ва бартараф намудани ҳолатҳои риоя нагардидани қонунгузори амалқунанда, ки ҳангоми гузарондани аудит ошкор карда шудаанд, нишон дода мешаванд.

Пешниҳоду тавсияҳо бояд воқеӣ бошанд, то ин ки иҷро намудани онҳо имконпазир гардад.

Иловаҳо (замимаҳо)

Иловаҳо (замимаҳо) иборатанд аз:

- чадвалу диаграммаҳои таҳлилие, ки ба қисми матни ҳисобот дохил намешаванд;
- номгӯи санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки фаъолияти объекти аудитро танзим менамоянд;
- рӯйхати ҳисоботи молиявию оморӣ, маводи таҳлилию маълумоти хангоми тартиб додани ҳисобот истифодашуда;
- ҳуҷҷатҳои дар чараёни иҷрои буҷет истифодагардида, ки хангоми таҳия намудани ҳисобот истифода шудаанд;
- ҳуҷҷатҳои аввалияи муҳосибӣ, шартномаҳо, ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи таҳвил, қабул ва таъмини иҷрои кор, мол ва хизматрасонӣ, ки хангоми тартиб додани ҳисобот истифода шудаанд;
- ҳуҷҷатҳои хангоми тартиб додани ҳисобот истифодашуда оид ба тендер, маводи дигари маълумотӣ ва маълумотномаҳое, ки далел мебошанд ва гузарондани аудитро тасдиқ менамоянд;
- шарҳи шахсони мансабдор оид ба масъалаҳои мувофиқанашуда.

Талаботи умумӣ нисбат ба ҳисобот

Мазмуни ҳисоботро дар шакли озод ифода намудан мумкин аст, лекин на худи ҳисоботро, чунки он дорои сохтор мебошад. Ҳисобот бояд ба мақсади аудит ҷавобгӯ бошад, маводи ҳисобот бояд мушкилоти омӯхташавандаро пурра баррасӣ кунанд, натиҷаи омӯзишро дуруст ифода намудан лозим аст, то ки муқаррароти ҳисобот ду тарз шарҳ дода нашаванд.

Талабот нисбат ба ҳаҷми ҳисобот

Ҳисобот бояд мухтасар бошад, лекин дар баробари ин, тасдику асосноккунии далелҳоро, ки барои дарки мушкилот лозиманд, дар бар гирад.

Талабот нисбат ба сохтори ҳисобот

Ҳангоми оmodасозии ҳуҷҷатҳо бояд сохтор ва шакли муайяни ҳисобот, ки пештар муайян шуда буданд, риоя шаванд. Номи фаслҳо ва зерфаслҳо бояд аниқу фаҳмо бошанд.

Маводи ҳисобот бояд мантиқан ба ҳам вобаста бошанд, ифода намудани маводро аз рӯи пайдарҳамии мантиқӣ анҷом додан лозим аст, то ин ки имконияти фаҳмидани он ки кадом мавод аввалия асту кадом минбаъда, ба миён ояд.

Талабот нисбат ба маълумоти ба ҳисобот воридкардашуда

Маълумоти ба ҳисобот воридкардашуда бояд чунин бошад:

- аниқу мушаххас ва бояд ба таври оддӣ ифода карда шавад, то ин ки шахсоне, ки ҳисоботро меҳонанд, дарк карда тавонанд, ки он бо кадом мақсад таҳия карда шудааст;

- боэътимод ва дорои аҳамияти муҳим бошад ва ба ин бояд шахсоне, ки ҳисоботро меҳонанд, аҳамият диҳанд;

- амиқу холисона ва дорои маълумот оид ба чораҳои аз ҷониби роҳбарияти объекти таҳти аудит қароргирифта (вазират ё идора) бо мақсади бартараф намудани камбудии ошкоргардида ва мисолҳои кори хуб ё самараноки объекти мазкур (вазират ё идора);

- муҳим, яъне танҳо ба масъалаҳои мушаххас вобаста бошанд;

• *Ҳангоми таҳия намудани ҳисобот* маълумотро, ки ба он ворид карда мешаванд, ба таври ҷиддӣ интиҳоб намудан лозим аст.

• *Маълумоте*, ки дар ҳисобот пешниҳод шудааст, бояд амиқ ва фаҳмо, зарур, салоҳиятнок, рост, холисона бошанд ва бевосита ба мавзӯи аудит вобаста бошанд.

• *Нишондиҳандаҳои* барои ворид намудани маълумот ба ҳисобот зарурӣ бояд сифати баланд дошта, мутобиқи меъёрҳои амиқӣ ва боэътимодӣ тартиб дода шуда бошанд. Яъне ҳама далелҳои дар ҳисобот дарҷгардида бояд ба ҳақиқат ҷавобгӯ бошанд ва онҳоро тафтиш кардан мумкин бошад.

• *Дар сурати истифода намудани* маълумот дар ҳисобот ҳатман ба сарчашмаи чунин маълумот истинод овардан лозим аст.

• *Маълумот* бояд барои инъикос намудани натиҷаи асосии аудити анҷомдодашуда кофӣ бошад. Ҳолате, ки ягон маълумотро дастраси умум гардондан ғайриимкон аст, чунки бо ин кор ба манфиатҳои давлат зарар расондан мумкин бошад, истисноест, ки ба пуррагии маълумот вобаста мебошад (дар ин бора дар ҳисобот қайд намудан лозим аст).

• *Ба ҳисобот* хабарҳои маълумотӣ танҳо дар сурати истифодаи минбаъдаи онҳо ҳангоми таҳлили сабабҳои алоқаи тафтишӣ ворид карда мешаванд (далелҳо тасдиқ мегарданд).

• *Дар ҳисобот* набояд ибораҳои умумӣ ва нофаҳмо, ки ақида ва муносибати ғаразнокро ифода менамоянд, истифода шаванд, ба монанди: «бо сабаби роҳ додан ба сахв дар идоракунӣ», «то як андоза» ва ибораҳои ба инҳо монанд бе ифодаи аниқи чунин «муаллифӣ» ва моҳияти масъала истифода шаванд. Бояд ба ҳисобот чунин мулоҳизаҳо, ба монанди «аксарияти мушкилот», «ҳаҷми кам», бе мушаххаскунии минбаъда ворид карда шаванд;

• *Дар ҳисобот* набояд чунин ибораҳо, ба монанди «Аз рӯи маълумоти объекти аудит» бе истинод ба ҳуҷҷати тасдиқкунанда истифода шаванд.

Талаботи асосӣ нисбат ба тартиб додани ҳисобот оид ба натиҷаи
омӯзиш

Ҳисобот бояд пурра бошад. Яъне бояд дар он ҳама сабабу шартҳои холисона ва ғаразнок, ки боиси ба таври ғайрисамаранок истифода намудани маблағи бучет шуданд, бо истинод ба меъёрҳои мушаххаси ҳуқуқӣ (модда, санадҳои меъёрӣ) ифода ёбанд.

Дар ҳисобот бояд тамоми масъалаҳои ба барнома воридкардашуда инъикос карда шаванд. Дар баробари ин, аудиторон метавонанд бо мушкилоте дучор шаванд, ки он ба миқёси муайяни аудит дохил нашудааст, лекин бо вучуди он, ба ақидаи онҳо, гузарондани аудити иловагиро талаб мекунад ва дар ин бора дар ҳисобот сабти махсус намудан лозим аст.

Маводи ҳисобот бояд чунин бошанд:

- Коркардшуда – ҳама масъалаҳои дар рафти аудит пайдошаванда ё масъалаҳое, ки норозигии объекти аудитор ба миён меоранд, бояд дар ҳисобот нисбатан бодикқат, бо пешниҳод намудани ҳаҷми пурраи маълумот ва ҳама амалҳои тадқиқот ифода ёбанд. Бо мақсади пешгирии намудани афзуншавии беҳудаи ҳаҷми ҳисобот, маълумоти пурраро, ки ба чунин масъалаҳо вобастаанд, дар замимаҳои ҳисобот пешниҳод намудан мувофиқи мақсад мебошад. Дикқати асосиро ба камбудихое равона сохтан лозим аст, ки хусусияти мунтазам такроршавӣ доранд.

- Асоснок – мушоҳидаҳое, ки дар ҳисобот қайд шудаанд, бояд бо таҳлили мунтазам ва тадқиқот тақвият бахшида шаванд. Яъне мушкилоти дар рафти аудит омӯхташаванда талаб менамоянд, ки сабабҳои пайдо шудани онҳо шарҳ дода шаванд, муайян намудани хусусият ва оқибатҳои онҳо, ки масъалаҳои ҳалношуда метавонанд боиси онҳо гарданд, мурағаб сохта шаванд. Ғайр аз ин, ҳатман бояд ҷанбаи иҷтимоӣ онҳо мавҷуд бошад.

- Холисона – аз ифодаи пурҷӯшу хурӯши натиҷаҳои омӯзиш ҳуддорӣ намудан лозим аст, онҳо низ бояд беғаразона ва асоснок ифода ёбанд. Ғайр аз ин, маълумоти ҳисобот бояд тавре пешниҳод шавад, то ин ки ҳар гуна имконияти муқоисакунӣ пайдо гардад.

- Мушаххас – камбудихои муқарраргардида, ки дар маводи ҳисобот зикр гардидаанд, бояд ба таври амиқ ба мушкилоти мушаххас вобаста ва ба меъёрҳои ҳуҷҷатҳои қонунгузорӣ истинод дошта бошанд. Ғайр аз он, бояд хусусияти камбудихо муайян карда шавад, таснифоту арёбии андозагирии миқдорӣ пешниҳод гардад.

- Дар ҳисобот бояд номи шахсони мансабдори мушаххаси вазоратҳо ва мақомоти марказии иҷроияи ҳокимияти давлатии дигар, ки ба истифодаи ғайриқонунӣ, ғайрисамаранок ва ғайримақсадноки маблағи

бучет алоқамандӣ доранд, инчунин муассисаҳои зертобеи онҳо нишон дода шавад.

• Далелҳои дар ҳисобот дарҷгардида бояд дорои тавсифномаи микдорӣ ва арзишӣ бошанд. Ҳисобот бояд бо забони фаҳмо ва дастрас тартиб дода шавад.

•

Хулосаҳо

Фасли «Хулосаҳо» бояд ба талаботи асосии зерин ҷавобгӯӣ бошад:

- хулосаҳо бояд ҷамъбасти натиҷаҳои нисбатан муҳими аудит бошанд;

- фасл бояд ба таҳлили ҷиддии мушкилот, робитаҳои сабабию тафтишотӣ асос ёбад, ки асоснок ва исботшаванда будани далелҳои ошкоргардидаи камбудихоро нишон медиҳад;

- ба ташаккулдиҳии хулосаҳои танҳо ба маводи иттилоотию маълумотӣ асосёфта, ки натиҷаи тасдиқи далелҳо мебошанд, роҳ дода намешавад.

Хулосаҳо бояд бечунучаро қабул карда шуда, бо далелҳои асоснок тақвият ёбанд, инчунин пурра, холисона ва дорои хусусияти мунтазам бошанд. Хулосаҳо бояд мушаххас, якмаъно буда, танҳо он маълумотеро дар бар гиранд, ки бо нишондиҳандаҳои кофӣ ва мутобиқи қонун ба дастовардашуда тасдиқ ёбанд.

Хулосаҳо бояд ҷамъбасти натиҷаҳои нисбатан муҳими аудит бошанд.

Ҷузъи мутахассисоне, ки аудитро анҷом медиҳанд, тартиби (пайдарпайии) баён намудани хулосаҳоро мустақилона мутобиқи хусусияти мавзӯи аудит ва камбудихои дар рафти гузарондани он ошкоргардида муайян менамояд.

Пешниҳоду тавсияҳо бояд асоснок, ба таври кофӣ муфассал ва мушаххас бошанд ва истифодаи ибораҳои норавшан, думаъногии онҳоро истисно кунанд, то ин ки роҳбарияти объекти аудит дар ҳақиқат онҳоро амалӣ карда тавонад, ба Палатаи ҳисоб бошад, дар навбати худ имконият дода шавад, ки амалишавии ин пешниҳоду тавсияҳоро назорат кунад.

2. Омодаسازی нақшаи ҳисобот ва пешниҳодҳои мутобиқи натиҷаҳои аудит таҳиягардида

Пеш аз оғоз намудани тартибдиҳии ҳисобот шарҳи мухтасарро омода намудан муфид аст (лекин он ҳатмӣ нест). Дар он ба таври ҷамъбасти ҳама маълумоте, ки ба ҳисобот дохил карданием, инчунин

далелҳое, ки ба суханони мо таквият хоҳанд бахшид, ҷой дода мешаванд. Хеле муҳим аст, агар ҳангоми тартиб додани чунин шарҳ ҳама аъзои гурӯҳи аудиторӣ иштирок кунанд. Ба гурӯҳи мазкур намояндагони роҳбарияти болоӣ низ ҳамроҳ шуда метавонанд. Инчунин, мо метавонем ба ин кор одамони дигарро, ки дар соҳаи аудити амалишаванда салоҳиятнок мебошанд, масалан, аудиторони молиявиро ҷалб кунем.

Ҳангоми омода намудани шарҳи ҳисобот ба таври дақиқ фикр карда баромадан лозим аст, ки оид ба натиҷаҳои аудит чӣ гуна пешниҳодҳо мешаванд. Пешниҳодҳо бояд ба сабабҳои асосии мушкилоти ошкоргардида вобаста бошанд. Ба назар гирифтани лозим аст, ки эҳтимол якчанд сабаб мавҷуд бошад ва вобаста ба ин корҳо бояд чӣ тавр сурат мегирифтанд ва воқеан чӣ тавр сурат гирифтаанд, фарқият пайдо мешавад, яъне чораҳои ба бартараф намудани сабабҳои пайдоиши мушкилот равонагардидаро пешниҳод намудан лозим аст.

Пешниҳодҳо бояд мушаххас ва аниқ бошанд. Аниқӣ ба ташкилоти таҳти аудит қароргирифта кумак мерасонад. Инчунин, аниқӣ ҳангоми санҷидани он, ки оё ташкилот оид ба иҷрои пешниҳодҳои мо ягон корро анҷом додааст ё не, кумак мерасонад. Одатан, Палатаи ҳисоб оид ба усулҳои таҳия намудани низоми чораҳои зарурӣ тавсия намедихад, лекин бо вучуди он, мекӯшад нисбат ба масъалаҳое, ки такмил додан лозим аст, рафтори мушаххас дошта бошад. Агар мушкилоти дар вақти гузарондани аудит ошкоргардида ҳалли мушаххас дошта бошад, дар ин сурат Палатаи ҳисоб чунин шакли ҳалро пешниҳод менамояд. Дар сурати мавҷуд будани якчанд роҳи ҳал ҳамаи онҳоро номбар намуда, ба камбудию афзалиятҳои ҳар кадоми онҳо ишора намудан лозим аст.

Пешниҳодҳо бояд бо назардошти ҳама омилҳои молиявӣ, қонунгузорӣ, воқеӣ ва сиёсӣ, ки ба ташкилот барои иҷро намудани пешниҳодҳо ҳалал расонда метавонанд, таҳия карда шаванд. Аудитор метавонад сабабҳо, ки бо он роҳбарияти ташкилот мушкилоти мазкурро пештар ҳал накардаанд, арзёбӣ намуда, инчунин ба соҳаҳои боқимондаи фаъолияти ташкилоти таҳти аудит қарордошта баҳо диҳад. Ҳароҷоти ба ҳалли масъала вобаста, инчунин вақти барои он сарфшавандаро низ ба ҳисоб гирифтани лозим аст.

Дар марҳилаи банақшагири роҳбари гурӯҳи аудиторон ба таври муфассал шарҳи ҳисоботро аз аудит мегузаронад. Ҳангоми аудит дар хусуси он ки оё далелу хулосаҳои дар шарҳи ҳисобот ҷойдодашуда аз нуқтаи назари гирандаи эҳтимолии ҳисобот муҳиманд ё не, қарор қабул карда мешавад. Шахсоне, ки аудиторро мегузаронанд, пешакӣ қарор медиҳанд, ки ҳисоботи ниҳоиро ба парламент пешниҳод намудан лозим аст ё танҳо ба ташкилоти аудитшаванда. Ғайр аз ин, онҳо мантиқи

пайдарҳамии тасдиқҳо, далелҳоеро, ки ба рақамҳо, хулосаю пешниҳодҳои дар шарҳи ҳисобот ҷойдошта тақвият мебахшанд, месанҷанд. Шахсоне, ки аудит мегузаронанд, масалан, қарор медиҳанд, ки оё далели мазкур танҳо ба воқеаи алоҳида дахл дорад, оё он нопурра нест, оё интиҳоб дуруст анҷом дода шудааст, инчунин манбаи далел боэътимод аст ё не. Шахсони анҷомдиҳандаи аудит ба далелҳое, ки танҳо аз як сарчашма ба даст оварда шудааст, диққати махсус медиҳанд, хусусан вақте суҳан дар бораи баёноти шифоҳии тасдиқнагардидаи шохидон меравад ё вақте далелҳои аз ду сарчашма ба даст овардашуда ба ҳамдигар муҳолифат мекунанд, оё далелҳо эътиборнок ҳисобида мешаванд, махсусан вақте хулосаҳо ғайриҷашмдошт бароварда мешаванд ё ба яқдигарашон муҳолифанд. Дар сурати ба кори аудит ҷалб намудани коршиносони мустақил, мо метавонем аз онҳо низ хоҳиш кунем, ки шарҳи ҳисоботро санҷанд.

3. Таҳия намудани лоиҳаи ҳисобот

Омодасозии лоиҳаи ҳисобот

Марҳилаи навбатии мо омодасозии бевоситаи лоиҳаи ҳисобот дар асоси маводи дар рафти аудит ба дастовардашуда мебошад.

Ҳангоми омода намудани ҳисобот аудитор талаботи стандарти тартиб додани ҳисоботро ба роҳбарӣ мегирад.

Дар вақти омода намудани ҳисобот диққати махсусро ба он равона намудан лозим аст, ки дар ҳисобот далелҳо тавре баён гарданд, то ин ки ба ҳар кадоми онҳо оид ба саволҳои зерин ҷавоби бо ҳуҷҷатҳо тасдиқгардида гирифташуда мумкин бошад:

- кадом ҳуҷҷат риоя нашудааст (қонун, дастур, қарор, фармон);
- онро кӣ риоя накардааст (шахси мансабдор ё шахси аз ҷиҳати моддӣ масъул);
- ин амал кай иҷро шудааст (санаи қонунвайронкунӣ);
- чӣ тавр ба амал омадааст (усулҳои истифодашудаи аудит);
- барои қонунвайронкунӣ чӣ боис гардидааст (сабабҳо ва шароити ба он боисгардида);
- оқибатҳои чунин қонунвайронкунӣ чӣ гунаанд (андозаи зарари расондашуда);
- барои баргараф намудани камбудииҳо ва пешгирии пайдошавии онҳо дар оянда чӣ гуна чораҳо андешида шудаанд.

Дар рафти аудит ҳисоботи фосилавӣ тартиб дода мешаванд. Аудитор дар вақти омода намудани лоиҳаи ҳисобот аз байни ҳисоботҳои фосилавӣ ва маводи корӣ далелу ҳолатҳои нисбатан муҳимро, ки дар

асоси онҳо хулосаю тавсияҳои аудитор омода мегарданд, интиҳоб намуда, ба ҳисобот ворид менамояд.

Таҳлили далелҳои ҳангоми аудит муқарраргардида ва ифода намудани пешниҳодҳои ба чунин далелҳо асосёфта давраи ҳалқунандаи чараёни аудит мебошанд.

Дар шакли ҷадвал онҳоро бо чунин тарз тасвир намудан мумкин аст:

Меъёрҳои аудит (корҳо бояд чӣ тавр сурат гиранд)

Далелҳои аудиторӣ (дар ҳақиқат онҳо чӣ гунаанд)

Далелҳои, ки дар рафти аудит ошкор карда шудаанд (фарқи байни он ки вазъият бояд чӣ тавр бошад ва дар ҳақиқат чӣ гуна аст, дар ҷустуҷӯ)

Муайян намудани сабаби далелҳои муқарраргардида

Арзёбии оқибати далелҳои муқарраргардида

Таҳия намудани хулоса ва тавсияҳои аудит

Арзёбии пешакии таъсири эҳтимоли

Мушоҳидаю далелҳо бо меъёрҳои аудит муқоиса карда мешаванд. Фарқи байни онҳо муқаррар намудани далелро талаб менамояд. Таҳлил ва арзёбии далелҳои ҳангоми аудит муқарраргардида дар ҳама марҳилаҳои аудити самаранокӣ анҷом дода мешаванд.

Таҳлил ва арзёбиро дар марҳилаи банақшагири оғоз намудан мумкин аст. Далелҳои, ки барои хулосабарорӣ асос шуда метавонанд, пешакӣ дар марҳилаи омодагӣ ба аудит муайян карда мешаванд, сипас, дар вақти анҷом додани аудит онҳо ё тасдиқи худро меёбанд, ё хориҷ карда мешаванд.

Арзёбии муфассали далелҳои ҳангоми аудит муқарраргардида одатан дар марҳилаи омодаسازی маводи ҳисобот вобаста бо қисмҳои алоҳидаи аудит анҷом дода мешавад. Чунин арзёбиро дар давраи анҷоми кор оид ба гузарондани аудит низ амалӣ намудан мумкин аст. Лекин дар аксар мавридҳо фаъолият оид ба арзёбӣ метавонад то марҳилаи ҳисоботнависӣ давом ёбад, агар далелҳои муқарраргардида муҳокима карда шуда бошанд ё далелҳои иловагӣ гирифта шуда бошанд. Маҳз дар ҳама марҳила, яъне давраи ҳисоботнависӣ оид ба далелу хулосаҳо, ки ба ҳисобот ворид карда мешаванд, қарори ниҳой қабул мегардад. Пас аз он ки муайян намудем, кадом далелро ба ҳисобот ворид кунем, ду намуд арзёбии ҳамдигарро пуррақунанда гузаронда мешавад – арзёбии аҳамияти далели муқарраркардашуда; муайян намудани сабабҳои самарани ками хароҷоти маблағ.

Агар оқибатҳои далелҳои ошкоркардашуда зарари калон нарасонанд, бо онҳо машғул шудан ягон аҳамият надорад. Шояд оқибати муайян пештар пайдо шуда бошад, ҳозир ҳам пайдо шавад ва

эҳтимол дар оянда низ пайдо гардад. Барои он ки далелҳои муқаррарнамудаамон эътимодноқ бошанд, ҳолатҳои пайдошавии оқибатҳои алоҳидаро дар гузашта санҷидан лозим аст, оё ҳолат тавре ислоҳ шудааст, ки оқибати ба ин монанд дигар пайдо намешавад.

Аудитор бояд сабаби далелҳои муқаррарнамудаашро муайян кунад, то ин ки он асоси пешниҳодҳо дар заминаи натиҷаи аудит шавад. Сабаб – чизест, ки бояд тағйир дода шавад, то ин ки дар оянда пайдо шудани он пешгирӣ гардад. Сабаб метавонад берун аз ҳудуди таъсиррасонии ташкилоти аудитшаванда қарор гирад, дар ин сурат пешниҳод бояд ба он ишора кунад, ки чунин сабаб дар кучост.

Аудитор метавонад силсилаи сабабу оқибатро ошкор карда, дар бораи мушоҳидаҳои худ дар марҳилаҳои гуногун хабар диҳад. Дар чунин ҳолат аудитор бояд ба ҳалқаи аз ҳама заифи силсилаи сабабу оқибат диққат диҳад.

Вақти навиштани ҳисобот агар шарҳи он омода бошад, онро риоя намудан лозим аст. Яке аз мақсадҳо, ки ҳангоми навиштани ҳисобот гузошта мешавад, кӯтоҳ, фаҳмо ва аниқ навиштани ҳисобот шуморида мешавад. Танҳо чизи муҳимро навиштан лозим аст. Маълумоти кофӣ пешниҳод мешавад, то ин ки гирандагони ҳисобот фаҳмида тавонанд, ки оид ба ин ё он далел ё масъала чӣ дар назар дошта шудааст. Ҳисобот барои он омода мегардад, ки маълумоти муайяне хабар дода шавад, на бо мақсади таъсиррасонӣ.

Таҳия намудани пешниҳоду тавсияҳо

Дар ҳисобот мутобиқи талаботи нисбат ба ҳулосаҳо изҳоргардида дар фасли алоҳидаи ҳулосаҳо (ақидаҳо) ба таври махсус ақидаи аудитор оид ба дараҷаи дурустӣ ва эътимодияти маълумоти санҷидашуда, инчунин арзёбии таъсири далелҳои ошкоркардашудаи қонунвайронкунӣ ба намудҳои аудитшавандаи фаъолият, натиҷаи бадастомада ишора карда мешаванд. Дар аксарияти ҳолатҳо ҳулосаҳо далелҳои ошкоргардидаро вобаста ба таъсири маҷмӯии онҳо (яъне агар камбудии пайдошуда бартараф карда нашаванд, чӣ гуна оқибатҳои эҳтимолӣ буда метавонанд) дар оянда инъикос менамоянд. Ҳулосаҳо метавонанд ба тамоми доираи аудит ё ҷанбаҳои алоҳидаи он вобаста бошанд. Онҳо нишон медиҳанд, ки мақсаду вазифаҳои ташкилот ба меъёрҳои муқарраркардашуда мутобиқат мекунанд ё не, фаъолияти таҳти аудит қарордошта чӣ тавре, ки ба нақша гирифта шуда буд, амалӣ мегардад ё не.

Инчунин, дар ҳисобот пешниҳоду тавсияҳо оид ба беҳтар намудани кор ва тақлифу чораҳои ба бартарафсозии норасоии ошкоргардида

равонашуда зикр мегарданд. Пешниҳоду тавсияҳо бояд ба камбудихои дар рафти аудит ошкордашуда ва хулосаҳои бароварда асос ёбанд. Дар тавсияҳо ба сифати нишона ба роҳбарияти ташкилоти аудитшаванда роҳҳои имконпазири бартараф кардани норасоӣҳо ё афзун намудани сарфаноки, маҳсулноки ва натиҷанокии кор, чораҳоеро, ки бо хароҷоти камтарини ноил шудан ба натиҷаҳои чашмдошт оварда мерасонанд, нишон додан лозим аст.

Бо суханони дигар гӯем, пешниҳоду тавсияҳо бояд чунин бошанд:

- ба натиҷаю хулосаҳои дахлдор асос ёбанд;
- амалишаванда (иҷрошаванда) бошанд;
- аз ҷиҳати иқтисодӣ босамар бошанд (яъне хароҷоти ба иҷрои онҳо вобаста бояд аз фоидаи бадастомада зиёд набошанд);
- аз ҷиҳати мазмун мусбат бошанд;
- тавре таҳия карда шуда бошанд, ки иҷро гардиданашонро санҷидан мумкин бошад;
- равшан, аз рӯи шакл оддӣ ва барои дарк намудан хеле муфассал бошанд;
- дорои хусусияти умумӣ бошанд (масалан, дар тавсияҳо зикр карда мешавад, ки барои бартараф намудани камбудихои ошкоркардашуда кадом корхоро иҷро намудан лозим аст, масъалаи чораҳои мушаххас оид ба ислоҳ кардани онҳо бошад, аз рӯи салоҳдиди худашон ба зиммаи роҳбарияти ташкилоти таҳти аудит қарордошта воғузур мегардад).

Таҳияи пешниҳодҳо оид ба такмил додани фаъолияти ташкилот ё роҳбарияти он хусусияти аз ҳама муҳими аудити самаранокӣ мебошад. Пешниҳодҳо танҳо дар сурате таҳия карда мешаванд, агар далелу оқибатҳои назарраси манфии ба фаъолияти ташкилот номусоид ошкоро қайд шуда бошанд. Новобаста ба он, ки чунин пешниҳодҳо барои такмил додани ягон чиз равона шудаанд, на барои он ки ҷӣ тавр бояд амалӣ гарданд, ба таври умумӣ нишон додани таҳлили мушкилот аз ҷониби роҳбарияти ташкилот ҳангоми роҳҳои ҳалли онҳо мувофиқи мақсад мебошад. Нишон додани он, ки идора намудани ягон барнома беҳбудӣ меҳаҳад, кифоя нест, пешниҳоди тарзи имконпазири амалисозӣ низ муфид аст.

Ҳангоми ифода намудани пешниҳодҳо аудитор бояд аз рӯи имкон арзёбии тахминии воситаҳоеро, ки дар натиҷаи истифодаи пешниҳодҳои мазкур эҳтимол сарфа шаванд (дар ин сурат хароҷоти ҳангоми амалисозии чунин пешниҳодҳо сарфшавандаро низ ба назар гирифтани лозим аст), анҷом диҳад. Ҳамин тариқ, «арзиши» иловагии аудит таъмин карда мешавад ва фоидае, ки аз гузарондани аудити самаранокӣ ба даст меояд, муайян мегардад. Бе чунин ҳисоби сарфаи имконпазири маблағ

амалисозии чораҳои беҳтаркунандаи вазъият нисбатан камтар мебошанд. Мушкилоте, ки ҳангоми муайян намудани миқдори харчи нисбатан босамари маблағ пайдо шудаанд, ба намуди мушаххаси самара вобастанд.

Таҳрир намудани лоиҳаи ҳисобот

Дар аксарияти ҳолатҳо ҳисоботи омодашуда бо сабабҳои гуногун таҳрир ё такмилро талаб менамояд. Барои таҳрир намудани ҳисобот онро маротибаи иловагӣ хондан лозим аст. Матни ҳисоботро аз сари нав хонда, ҳамеша нисбат ба он аз ҷиҳати танқидӣ муносибат намудан зарур аст.

Инчунин, ҷумлаҳои дарози ҳисоботро ҳаддалимкон ихтисор намуда, забони онро раван сохта, калимаҳои нолозимро партофтан даркор аст. Аз ҷумла, санҷидан лозим аст, ки оё мафҳумҳои истифодашуда ба ҳам муҳолифат намекунанд. Муҳим аст, ки бори дигар ба услуби ҳисоботи навиштаатон диққат диҳед.

Инак, барои он ки ҳисобот дуруст навишта шавад, таркиби он аниқ бошад, ҳисоботи мухтасар, пурра ва аёни ҳосил шавад, барои шахсоне, ки онро мехонанд, фаҳмо бошад, барои таҳрир намудани он вақт ва кӯшиши бисёреро сарф намудан лозим аст. Ҳангоми таҳрир боварӣ ҳосил кардан лозим аст, ки:

- тамоми ҳисобот ва мазмуни он мантиқан дурустанд;
- номи бобу фаслҳо дуруст ифода карда шудаанд;
- тарзи навишти ҳисобот барои гирандагони он муносиб мебошад;
- дар ҳар як сархати ҳисобот танҳо як исбот оварда шудааст ва моҳияти он фаҳмост; матни як сархат мантиқан ба матни ҳисобот алоқаманд аст; сархатҳо аз ҳам бо ҳаҷми худ фарқ мекунанд, лекин сархати аз ҳад зиёд калон ё бо ҳам новобаста вучуд надорад;
- дар ҷумлаҳо мубтадою хабар нисбатан ба ҳам наздик ҷойгир шудаанд ва бо ҳам мутобиқанд, то ин ки ҷумларо осон фаҳмидан мумкин бошад; ифодаҳои «вучуд дорад» ва «ҳаст» аз ҳад зиёд истифода нашудаанд, ифодаҳои нотаом ё калимаҳои душворфаҳм ба чашм намерасанд; ҷумлаҳо ҳаддалимкон кӯтоҳ навишта шудаанд ва моҳияти масъаларо амиқ инъикос менамоянд;
- калима ва ибораҳои истифодашуда мушаххасанд, на абстрактивӣ, далелҳои овардашуда бояд ҳам барои мутахассис ва ҳам барои дилхоҳ шахсе, ки ҳисоботро мехонад, фаҳмо бошанд;
- аломатҳои китобат дар ҳисобот мутобиқи қоидаҳои имло гузошта шудаанд.

Ҳамин тариқ, матни ҳисобот пас аз таҳрир бояд ба ҳама стандарту қоидаҳои муқарраргардида, ки нисбат ба шакл ва таркиби ҳисобот изҳор мегарданд, мутобиқ бошад.

Мувофиқа намудани лоиҳаи ҳисобот бо ташкилоти таҳти аудит қароргирифта

Пас аз навиштани лоиҳаи ҳисобот онро бо роҳбарияти ташкилоти таҳти аудит қарордошта баррасӣ кардан лозим аст. Мо лоиҳаи ҳисоботро ба ташкилот фиристода, аз роҳбарияти он мепурсем, ки оё ба фикри онҳо мо ба ҳисобот далелҳои муҳим ва ба қор вобастаро дохил намудаем ва онҳоро дуруст пешниҳод кардаем. Агар роҳбарони ташкилот далелҳои кофӣ ва ба масъала алоқаманду саҳеҳро пешниҳод кунанд, ки нуқтаи назари онҳоро оид ба ин ё он далел тасдиқ менамоянд, масъалаи ба ҳисобот ворид намудани тағйироти дахлдор ба миён меояд. Мо инчунин аз роҳбарони ташкилот мепурсем, ки оё онҳо бо шарҳи ба далелҳо дода ва хулосаҳо розӣ ҳастанд ё не. Агар ташкилот бо онҳо розӣ набошад, дар ин бора мо дар ҳисобот ишора мекунем. Ақидаи роҳбарони ташкилотро ба таври боандеша ва санчидашуда инъикос намудан лозим аст.

Дар амал аудиторон ҳама масъалаҳоро бо роҳбарон якҷанд маротиба муҳокима мекунанд. Дар ҳама марҳилаҳои аудит бо роҳбарони сатҳи гуногун робитаро нигоҳ доштан лозим аст.

Бо назардошти тағйироте, ки пас аз баррасии ташкилоти таҳти аудит қарордошта ворид карда шудаанд, нусхаи охирини ҳисобот аз ҷониби роҳбари гурӯҳи аудиторон ва агар лозим шавад, аз ҷониби қоршиноси мустақили барои ин қор ҷалбгардида санчида мешавад. Онҳо ба тағйироти вориднамудаи гурӯҳи аудиторон бо мақсади инъикоси ақидаи ташкилоти таҳти аудит қарордошта бештар диққат медиҳанд ва бори дигар муқаррароти асосии ҳисобот, ҳаҷм ва тарзи навишти онро бо мақсади боварӣ ҳосил намудан, ки оё тағйироти воридгардида ба мазмун ва таркиби ҳисобот таъсири манфӣ нарасондаанд, месанҷанд. Онҳо бояд боварӣ ҳосил кунанд, ки дар ҳисобот ҳар гуна муҳолифати байни ақидаи ташкилоти таҳти аудит қарордошта ва ақидаи гурӯҳи аудиторон равшан инъикос карда шудаанд.

Агар натиҷаи аудит ба таври возеҳ, мантиқӣ, беғараз ва босамар пешниҳод шуда бошад, ин ба роҳбарияти ташкилот кумак мерасонад, ки ба вазъият «бо ҷашмони аудитор» назар кунад. Лекин, ин чунин маъно надорад, ки аудиторон бояд ақидаи роҳбарияти ташкилотро ба назар нагиранд. Ҳар гуна вазъият дорои се ҷавоб мебошад: «ақидаи шумо», «ақидаи роҳбарияти ташкилот» ва «ақидаи дуруст». «Ақидаи дуруст»

танҳо пас аз оне пайдо мешавад, агар ба роҳбарияти ташкилот имконияти баён кардани ақидаи худ нисбат ба далелҳои аудит пешниҳод карда шавад.

Ҳангоми ба роҳбарият пешниҳод намудани хулосаҳои пешакии ба аудити самаранокӣ вобаста аудитор бояд ба воқуниши ҳам роҳбарият ва ҳам тарафҳои дигари манфиатдор аҳамият диҳад. Аудитор бояд ба масъалаҳои, ки барои ташкилот ниҳоят муҳиманд, ба таври махсус аҳамият диҳад.

Аз аудитор талаб карда мешавад, ки барои муҳокима бо ташкилоти таҳти аудит қарордошта омода бошад. Дар вақти банақшагирии муҳокима бо роҳбарият аудитор бояд омилҳои зеринро ба назар гирад:

- мақсади асосии вохӯриро аз ҷиҳати интизориҳои гурӯҳи аудиторон ифода намудан лозим аст;

- намуд ва хусусияти масъалаҳоеро, ки бо роҳбарияти ташкилоти таҳти аудит қарордошта муҳокима карда мешаванд, муайян кардан лозим аст. То гузарондани вохӯрӣ фикри ҳар як узви гурӯҳи аудиторонро фаҳмидан даркор аст, то ин ки дар вохӯрӣ муҳокима намудани ҳама масъалаҳои муҳим таъмин гардад;

- масъалаҳоро аз рӯи мантиқ пайи ҳам гузоштан даркор аст. Барои ин мураттабсозии ҳуҷҷатҳои корӣ ва ҳуҷҷатҳои дигар, ки ба тезтар ёфтани маълумоти зарурӣ имкон медиҳанд, мусоидат менамоянд;

- бо роҳбарияти ташкилоти таҳти аудит қарордошта ҳама масъалаҳоеро пешниҳод намудан лозим аст, ки барои омода намудани ақидаҳо ва ҷавоби онҳо вақту кӯшишро талаб мекунанд;

- боварӣ ҳосил кардан даркор аст, ки барои гузарондани вохӯрӣ ҳама гуна мавод, таҷҳизот ва ғайра омода шудаанд;

- дар хусуси он ки кадом узви гурӯҳи аудиторон протоколи маҷлисро тартиб медиҳад, қарор қабул намудан лозим аст. Ӯ бояд дар бораи чӣ гуна будани мазмуни протокол хабардор карда шавад, яъне протокол пеш аз ҳама бояд воқуниш ва шарҳи роҳбарияти ташкилоти таҳти аудит қарордоштаро дар бар гирад, чунки он барои тартиб додани ҳисоботи муфассал оид ба вохӯрии гузарондашуда асос мегардад.

Банақшагирии ҷиддии муҳокима ба гузарондани вохӯрии муфид ва босамар мусоидат менамояд.

Пас аз банақшагирии муҳокима лаҳзаи вохӯрӣ бо роҳбарият фаро мерасад, то ин ки масъалаҳои ҳам барои аудиторон ва ҳам барои ташкилоти таҳти аудит қароргирифта муҳим баррасӣ карда шаванд. Маълумот оид ба далелҳо, хулосаҳо ва пешниҳодҳои асосии аудит бояд самаранок, аниқ ва мантиқӣ бошад. Ин гуна омилҳо на танҳо ба кам кардани вақти муҳокима боис мегарданд, балки боз эҳтимолияти аз

роҳбарияти ташкилот гирифтани ҷавобҳои холисона ва санҷидашударо афзун менамояд.

Аксарияти ташкилотҳо ҳангоми муҳокимаҳои якҷоя бо аудиторон мавқеи мудофиавиро ишғол менамоянд. Лекин, роҳбарияти чунин ташкилотҳоро ба он водор намудан лозим аст, ки нақши аудиторон на танҳо ҷустуҷӯ кардани камбудию нороасоӣ дар фаъолияти ташкилотҳои таҳти аудит қарордошта мебошад, новобаста ба он ки дар вақти аудит хатоҳо, қаллобӣ ва ғайра ошкор шуданашон мумкин аст. Вазифаи асосии аудит дар он аст, ки ба роҳбарияти ташкилот барои сарфанок, маҳсулнок ва натиҷанок иҷро намудани вазифаҳои кумак расонад.

Ҳангоми ҳар гуна аудит бо намояндагони роҳбарияти сатҳи гуногун муҳокима ва робитаи доимӣ нигоҳ дошта мешавад. Лекин, мақсади асосӣ дар ин марҳилаи вохӯрӣ бо роҳбарияти ташкилоти таҳти аудит қарордошта таъмин намудани он аст, ки:

- далелҳои дар ҳисобот дарҷгардида санҷида шуда, дурустӣ, боэътимодӣ ва пуррагии онҳо тасдиқ шудааст;

- шарҳи роҳбарияти ташкилот ҳангоми ифода намудани хулосаҳо нишон дода шудааст;

- натиҷаи аудит барои роҳбарияти ташкилот ғайриҷашмдошт нест;

- ба роҳбарият имконияти сари вақт, пеш аз анҷоми аудит андешидани чораҳо оид ба бартарафсозии камбудии пешниҳод шудааст.

Ҳамин тариқ, агар муҳокимаи далелҳои бадастовардашуда ва хулосаҳо дар марҳилаи аввал мушоҳидаҳои ҳангоми аудит бадастомадаро тасдиқ кунанд, хеле хуб хоҳад буд.

Вобаста ба вазъияти мушаххас усулҳои гуногунро истифода бурдан мумкин аст. Барои муҳокимаи нисбатан босамар чунин амалҳоро иҷро кардан даркор аст:

1. Ҳама намояндагони роҳбарият ва аъзои гурӯҳи аудиторонро ба ҳамдигарашон муаррифӣ кардан лозим мебошад.

2. Ба роҳбарияти ташкилот барои кумаки расондаш ва омодагӣ ба ҳамкорӣ, ки бе он анҷом додани аудит дар муҳлати банақшагирифташуда ғайримкон мебуд, миннатдорӣ баён намудан лозим аст. Ба он, ки аксарияти кормандони ташкилот вақт ва қувваи худро ба гузарондани аудит равона намуданд, новобаста ба он, ки барои онҳо ин кори иловагӣ буд, диққати махсус додан лозим аст. Инчунин ба роҳбарияти ташкилот барои пешниҳод намудани бино ва захираҳои дигари зарурӣ миннатдорӣ баён намоед.

3. Пас аз ин аудитор бояд ба муҳокимаи лоиҳаи ҳисобот шурӯъ кунад ва дар ин кор пайдарҳамии амалҳои зеринро риоя намояд:

- меъёрҳо – корҳо бояд дар кадом ҳолат қарор гиранд;
- шартҳо - корҳо дар ҳақиқат дар кадом ҳолат қарор доранд (далелҳои хангоми аудит муқарраргардида);
- сабабҳо - агар шартҳо аз меъёрҳо фарқ кунанд, бо кадом сабаб чунин ҳолат рӯй додааст;
- оқибат (таъсир) – то кадом андоза он муҳим аст? Ин ҳолат ҳам ба оқибати мусбӣ ва ҳам манфӣ дахл дорад;
- чораҳо оид ба тағйир додани вазъият- барои беҳтар намудани ҳолат кадом корҳоро иҷро намудан лозим аст.

4. Рафти муҳокима бояд ҳадалимкун аз ҷониби аудиторон баррасӣ карда шавад, то ин ки маводи ҳисобот ва ба даст овардани шарҳи дахлдор дуруст ифода гардад. Аз муҳокимаи ба масъала дахлнадошта худдорӣ намудан лозим аст.

5. Баъди пешниҳод намудани ҳар як далели дар ҳисобот дарҷгардида нишон диҳед, ки рафтори шумо ба ҷустуҷӯи ҳақиқат ва дарёфти ҳалли мусолихаомез равона шудааст, на ба баҳс бо шахсони ҳозирбуда. То қадри имкун кӯшиш намудан лозим аст, ки оид ба ҳолати воқеии корҳо дар ташкилоти таҳти аудит қарордошта фазои ҳамкорӣ ва ризоияти тарафайн ташкил карда шавад. Ғайр аз ин, оид ба сабабҳои пайдо шудани мушкилот ва чораҳои пешниҳодшаванда дар бораи беҳтар кардани вазъият бояд мувофиқаи тарафайн ба даст оварда шавад.

6. Дар охири вохӯрӣ мавзӯҳои муҳокимашударо ба таври кӯтоҳ ҷамъбаст кунед. Ба он ворид намудани ҳама уҳдадорихое, ки роҳбарият оид ба пешниҳод намудани маълумот ё далелҳои иловагӣ, инчунин бартараф намудани камбудии ошкоргардида ба зиммаи худ гирифт, хеле муҳим аст.

7. Аз вақти банақшагирифта зиёдтар давом ёфтани вохӯриҳоро пешгирӣ кунед, агар ин ҳолат бо сабабҳои муҳим рух надода бошад.

Пас аз анҷоми вохӯрӣ бо мақсади боварӣ ҳосил намудан дар хусуси он ки ҳама натиҷаи вохӯриро баробар фаҳмиданд, муҳокима намудани амалҳои минбаъда, маҷлиси алоҳидаи гурӯҳи аудиторонро гузарондан муфид аст.

Тасдиқ намудани ҳисобот дар дохили Палатаи ҳисоб

Пас аз анҷом ёфтани ҳама марҳилаҳои навиштан, мувофиқакунии, таҳрир ва ворид намудани тағйирот ҳисобот барои баррасӣ ва тасдиқ ба ҳайати мушовараи Палатаи ҳисоб ё дар баъзе кишварҳо, ба роҳбари аввали Палатаи ҳисоб фиристода мешавад. Дар марҳилаи баррасӣ намудани ҳисоботи пешниҳодгардида аз ҷониби ҳайати мушовараи

Палатаи ҳисобт ҷанбаҳо ва мушкилоти дар он дарҷгардида оид ба натиҷаи аудити гузарондашуда вобаста ба ин ё он мавзӯъ таҳти муҳокимаи дақиқ қарор дода мешаванд. Аз ҷониби ҳама аъзои ҳайати мушовара ва роҳбарияти Палатаи ҳисоб ақидаҳои босалоҳият баён мегарданд. Ҳангоми зарурат, бо қарори ҳайати мушовара ба ҳисобот тағйироти дахлдор ворид карда мешаванд ё бо назардошти ақидаҳои баёнгардида он метавонад такмил дода шавад. Чун қоида, ба ҳайати мушовара барои муҳокима вақт ҷудо карда мешавад, пас аз он ҳисоботро ҳайати мушовара ё роҳбари аввали Палатаи ҳисоб тасдиқ менамояд ва оид ба интишори натиҷаҳои аудит қарор қабул карда мешавад. Интишор намудан ба воситаи пешниҳоди ҳисоботи пурра ба парламент, ба кумитаҳои алоҳидаи соҳавӣ, пешниҳоди ҳисобот дар шакли ихтисоршуда ё нашри он дар бюллетени иттилоотӣ сурат мегирад. Ҳисобот ё хулосаҳо оид ба натиҷаи он низ ба роҳбарияти объекти аудитшуда бо мақсади амалисозии минбаъдаи пешниҳоду тавсияҳои Палатаи ҳисоб оид ба ислоҳ намудани норасоӣҳо ва сабабҳои онҳо, ки дар рафти аудити самаранокии харҷоти маблағҳои давлатии гузарондашуда ошкор карда шудаанд, фиристода мешавад.

Хулоса

Дар Дастурамали мазкур муқаррароти асосии вобаста ба таҳияи ҳисобот оид ба натиҷаҳои аудити самаранокӣ, мувофиқасозӣ, таҳрир, такмил ва тасдиқи он баррасӣ карда шуданд. Аз ҷумла, ба таври муфассал меъёру қоидаҳои мақбули умум оид ба таҳияи ҳисобот баррасӣ карда шуданд, дар хусуси таҳияи бевоситаи он маслиҳатҳои амалӣ дода шуданд, аз ҷумла оид ба таҳияи лоиҳаи ҳисобот, омодагии пешниҳоду тавсияҳо, таҳрири лоиҳаи ҳисобот, мувофиқа намудани лоиҳаи ҳисобот бо ташкилоти таҳти аудит қарордошта, тасдиқи нусхаи охири ҳисобот дар дохили Палатаи ҳисоб.

Бомуваффақият аз худ намудани муқаррароти номбурда ва истифодаи онҳо дар амал ба аудиторон имкон медиҳад, ки дониши андӯхташонро ҳангоми навиштан, мувофиқакунии ва тасдиқи нусхаи охири ҳисобот оид ба натиҷаи аудити самаранокии харҷоти маблағҳои давлатии гузарондашуда босамар истифода баранд.